

УДК 159.32:35.08

Мудрик Алла Богданівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та соціальної психології
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

До питання формування професійної ідентичності державного службовця

Проблема вивчення особистості професіонала відноситься до найбільш важливих та складних проблем у психології. Досягнення високого рівня професіоналізму і компетентності державними службовцями, є одним з найбільш важливих питань в забезпеченні ефективної діяльності всієї системи державного управління нашого суспільства.

Формування особистості професіонала в процесі оволодіння професійною діяльністю не можна зводити до розвитку її операціональної сфери у вигляді накопичення знань, навичок і вмінь. Вона передбачає становлення складних психічних систем регуляції соціальної поведінки особистості. Суттєву роль у цьому процесі відіграє розвиток уявлень про ті явища, які пов'язані з основними закономірностями професійного становлення, виявлення факторів регуляції його динаміки, побудова на цій основі системи рівнів усвідомлення себе суб'єктом власної професійної діяльності й розуміння соціальної значущості своєї професії.

Зміна соціально-економічного способу життя суспільства супроводжується не лише зміною соціальних ролей, а й появою нових вимог до професії, організації діяльності тощо. У найбільш загальному вигляді проблеми підготовки сучасних професіоналів можна визначити у двох словах: «ідентичність» і «розвиток». Розвиток передбачає постійну спрямованість на фахове зростання, нову якість роботи, відкритість інформації, гнучкість у прийнятті рішень. Ідентичність передбачає усвідомлену увагу до питання «Хто Я?», яке супроводжує особу протягом всього життя, і відповідь на яке значним чином визначається професійною діяльністю особистості.

Підходи до вивчення даного питання історично відрізнялися у вітчизняній та зарубіжній психології. Так, у вітчизняній та радянській психології ідентичність особистості розглядається через самосвідомість, закордонній – через соціальну та особистісну ідентичність [1; 2].

Професійна ідентичність поєднує соціальну і особистісну складову ідентичності особистості і стає однією із найважливіших опор в становленні людини, як професіонала. Вона належить до понять, в яких висловлено концептуальне уявлення людини про своє місце в професійній групі чи спільноті.

Процес формування та становлення професійної ідентичності фахівця є тривалим і складним. Це поняття містить соціальні, психологічні, економічні, педагогічні аспекти професійного становлення людини-професіонала. Тому ідентичність необхідно розглядати як складний соціально-психологічний феномен, який включає індивідуальні особливості свідомості, онтогенетичні і соціогенетичні основи функціонування психіки індивіда, а також відображається у суттєвих зв'язках усередині та поза професією, і доповнюється образом «себе як професіонала» [1; 2].

Професійна ідентичність – це інтегративне поняття, що поєднує у собі взаємозв'язок когнітивних, мотиваційних, поведінкових, ціннісних характеристик особистості, які дозволяють професійно зорієнтуватися людині, реалізуватися у професії, спрогнозувати перспективу розвитку людини у ролі «професіонала». Професійна ідентичність є однією із основних індикаторів професіоналізму і визначається як ототожнення себе з обраним видом діяльності [1; 2].

Вивчення особливостей соціальної ідентичності особистості (зокрема і професійної ідентичності) ми здійснювали, використовуючи методика «Хто Я» (Кун). Показники узагальнених компонентів ідентичності представлені у таблиці 1. Вибірку склали держслужбовці, що проходили навчання у Волинському обласному центрі перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій.

Таблиця 1

Компоненти ідентичності та їх кількісні показники

КОМПОНЕНТИ ІДЕНТИЧНОСТІ	ХАРАКТЕРИСТИКИ
«Соціальне Я»	«чоловік/жінка» (100%), «дочка/син» (56%), «українець/українка» (98%), «брат/сестра» (48%), «лучанка/лучанин» (51%), «держслужбовець» (63%), «дружина/чоловік» (57%), «патріот своєї Батьківщини» (29%), «захисник Батьківщини» (24%), «громадянин» (9%), «християнин» (4%)
«Комунікативне Я»	«хороший друг» (22%), «люблю спілкуватися з людьми» (15%), «гарний співрозмовник» (10%), «вмію вислухати людей» (8%), «вмію прощати» (6%)
«Матеріальне Я»	«маю автомобіль» (16%), «люблю гарне життя» (6%), «не люблю позичати гроші» (1%)
«Фізичне Я»	«звичайний» (12%), «блондинка/брюнетка» (3%)
«Діяльне Я»	«професіонал» (34%); «розумний» (22%), «трудолюб» (3%), керівник (11%), працездатний» (15%), «ініціативний» (8%), «відповідальний» (8%)
«Перспективне Я»	майбутній батько/мати (22%), майбутній сім'янин/чоловік/дружина» (9%), «буду мати хорошу роботу» (19%), «доб'юся позитивних результатів у роботі» (24%), «реалізуюсь у всіх сферах життя» (12%), «стану успішним у житті» (6%), «буду жити забезпеченим життям» (6%)
«Рефлексивне Я»	«добрий» (24%), «впертий» (18%), напористий/наполегливий» (15%), «оптиміст» (14%), «інколи агресивний» (8%), «інколи самовпевнений» (12%), «надто критичний» (12%)
Проблемна ідентичність	«не знаю» (3%), «важко відповісти» (1%)
Ситуативний стан	«закоханий/закохана/коханий/кохана» (8%), «голодний/голодна» (6%), «втомлений/втомлена» (3%)

Кількісний аналіз отриманих результатів дав змогу здійснити розподіл вибірки за трьома типами ідентичності. Отримані результати засвідчують, що врівноважений тип ідентичності виявлено у 66,3% вибірки. Для осіб, що входять у цю частину вибірки, властива стресостійкість, вміння підтримувати конструктивні стосунки з різними людьми, толерантне ставлення до недоліків оточуючих. Тип ідентичності, який означено як емоційно-полярний тип притаманний 26,5% вибірки. Представники цієї вибірки проявляють максималізм в оцінках, перепади в емоційному стані. У 7,2% вибірки виявлено приналежність до типу, що схильний до сумнівів. Показники свідчать про нерішучість як рису характеру представників цієї частини вибірки. У вибірці досліджуваних переважає середній рівень розвитку соціальної ідентичності.

Оскільки нас більшою мірою цікавить феномен професійної ідентичності, то більш детально зупинимось на розгляді таких компонентів ідентичності як

«Соціальне Я», «Комунікативне Я», «Діяльне Я» та «Перспективне Я». Таким чином, співвідношення соціальних ролей та індивідуальних характеристик говорить про те, наскільки людина усвідомлює і приймає свою унікальність, а також наскільки їй важлива приналежність до тієї чи іншої групи людей. Так, можемо зазначити, що у досліджуваних досить добре є сформованими ці види ідентичності. Про це свідчать наявні у самописі такі характеристики як: «держслужбовець» (63%), «професіонал» (34%); «працездатний/працьовитий» (15%), «розумний» (22%), «хороший друг» (22%), «люблю спілкуватися з людьми» (15%), керівник (11%), «гарний співрозмовник» (10%), «ініціативний» (8%), «відповідальний» (8%), «вмію вислухати людей» (8%), «трудолюб» (3%). Слід звернути увагу на присутність і вираженість в самоописі респондентів показників перспективної ідентичності (або перспективного «Я»), тобто ідентифікаційних характеристик, які пов'язані з перспективами, побажаннями, намірами, мріями, що відносяться до різних сфер життя, зокрема і професійної реалізації: «буду мати хорошу роботу» (19%), «доб'юся позитивних результатів у роботі» (24%), «реалізуюсь у всіх сферах життя» (12%), «стану успішним у житті» (6%), «буду жити забезпеченим життям» (6%).

Таким чином, аналіз отриманих результатів засвідчив наявність всіх ідентифікаційних характеристик, що стосуються різних сфер життя (сім'ї, роботи, дозвілля та сфери інтимно-особистісних стосунків). Однак, слід зазначити, що найбільше характеристик припало на сферу сім'ї та професійної діяльності.

Щодо валентності ідентичності (розуміється переважаючий емоційно-оцінний тон ідентифікаційних характеристик в самоописі людини), то можемо констатувати переважання позитивної валентності, що є ознакою адаптивного стану ідентичності, оскільки пов'язана з наполегливістю в досягненні мети, точністю, відповідальністю, діловою спрямованістю, соціальною сміливістю, активністю, впевненістю в собі, прагненням ефективно реалізуватися у професійній діяльності.

Розробляючи психологічні засади професійної підготовки державних службовців слід пам'ятати, що завданням системи професійного навчання є не тільки трансляція відповідних професійних знань та навичок, але й цілеспрямована робота з формування певних професійних цінностей, відповідних соціальних установок, належного професійного світогляду, що сприятиме формуванню професійної ідентичності. Адже незаперечним є той факт, що позитивна професійна ідентичність супроводжується впевненістю у своїх реальних та потенційних професійних можливостях, відчуттям самоактуалізації, задоволеністю собою та своїми результатами у професійній діяльності, гордістю за свою професію.

Джерела та література:

1. Идентичность : Хрестоматия / Сост. Л. Б. Шнейдер. – М .: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 2008. - 272 с.

2. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг: учебное пособие / Л. Б. Шнейдер – М : Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2004. - 600 с.